

МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.

THE MECHANISM OF ACTIVATION OF DEVELOPMENT OF FINANCING OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Карнаушенко А.С. Karnaushenko Alla.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», к.е.н., ст. викладач кафедри економіки та фінансів, Україна. Kherson State Agrarian University, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer, Department of Economics and Finance, Ukraine

Анотація

Механізм активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Метою дослідження є розробка механізму впровадження моделі розвитку фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Методологія дослідження: під час дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: монографічний та історичний, аналізу та синтезу, наукової абстракції – при визначенні мети та формулюванні висновків дослідження; порівняльний, розрахунковий, статистичний та графічний – при оцінці, аналізі, порівнянні та встановленні закономірностей; програмно-цільовий – для розробки механізму активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності українських підприємств.

Результати дослідження: в дослідженні виявлено стримуючі фактори інноваційної діяльності підприємств та запропоновано для покращення стану фінансування інноваційної діяльності створити Аграрний інноваційний банк (АІБ). Крім того, визначено його основні напрямки діяльності, функції, мету та розроблено механізм його функціонування. Здійснено оцінку фінансових важелів регулювання розвитку фінансування інноваційної діяльності, які передбачені державною програмою розвитку сільського господарства.

Оригінальність дослідження: на основі встановлених результатів в дослідженні удосконалено механізм активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та розроблено модель його розвитку.

Практична цінність дослідження: концепція формування механізму активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств може бути врахована в практичній діяльності аграрних підприємств за допомогою взаємодії держави, зовнішніх та внутрішніх інвесторів та виробників.

Abstract

The mechanism of activation of development of financing of innovative activity of the agricultural enterprises.

The purpose of the research is to develop a mechanism for implementing a model for the development of financing the innovative activities of agricultural enterprises.

Research methodology: general and special methods of scientific cognition were used during the research, in particular: monographic and historical, analysis and synthesis, scientific abstraction – in determining the purpose and formulating the conclusions of the research; comparative, calculation, statistical and graphical – in the assessment, analysis, comparison and establishment of patterns; program-target

- to develop a mechanism to intensify the development of financing the innovative activities of Ukrainian enterprises.

The results of the research: the study identified restraining factors of innovative activity of enterprises and proposed to improve the state of financing of innovative activities to create an Agrarian Innovation Bank (AIB). In addition, its main activities, functions, purpose and the mechanism of its functioning are determined. The assessment of financial levers of regulation of development of financing of innovative activity which is provided by the state program of development of agriculture is carried out.

Originality of the research: on the basis of the established results the researched mechanism of activation of development of financing of innovative activity of agricultural enterprises is improved and the model of its development is developed.

Practical value of research: The concept of formation of the mechanism of activation of development of financing of innovative activity of the agricultural enterprises can be considered in practical activity of the agricultural enterprises by means of interaction of the state, external and internal investors and manufacturers.

ВСТУП

В умовах трансформаційної економіки, інноваційна діяльність виступає вагомим стимулятором ефективного розвитку підприємницької діяльності. Адже саме стрімкий розвиток світової економіки вимагає від української економічної системи приймати активну участь на шляху до формування інноваційної моделі розвитку аграрного сектору, яка підтримує економічну силу держави та її перспективи на світовому ринку. Держава повинна формувати та регулювати на засадах інноваційного вектору розвитку ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств. Це дасть поштовх до стрімкого покращення становища та зростання впливу науки на соціально-економічний розвиток країни. На сьогодні аграрний сектор економіки України знаходиться в незадовільному стані. Головними причинами є дві обширні проблеми: недостатнє фінансування та низький рівень інноваційного розвитку аграрних підприємств. Ефективне поєднання даних компонентів створить умови для стрімкого розвитку сільського господарства в Україні.

Євроінтеграційний напрям розвитку, якого прагне досягти Україна, вимагає модернізації й приведення до міжнародних стандартів виробництво сільськогосподарської продукції, яка можлива лише завдяки реалізації високотехнологічних інноваційних проєктів. Тому кожне аграрне підприємство повинно усвідомити, що без застосування інноваційної діяльності в свій технологічний процес воно не досягне конкурентноздатності власної продукції, не покращить адаптивність господарства до міжнародних вимог та не модернізує саме виробництво. Незважаючи на наявні переваги, як для вітчизняної економіки так і для підприємства, що отримується від ведення інноваційної діяльності, залишається багато чинників які стримують даний процес, головними з яких є недостатній рівень фінансування, наявність неефективних інструментів, незадовільний рівень розвитку альтернативних джерел фінансування.

Питанням розвитку фінансуванням інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, дослідженням різних підходів до підвищення ефективності фінансування інноваційної діяльності, виявленню та використанню резервів для реалізації інноваційної діяльності, економічним обґрунтуванням інноваційних проєктів, з'ясуванням причин виникнення негативних тенденцій в здійсненні інноваційної діяльності займалось чимало видатних вчених, таких як А.С. Аблов,

В.С. Будкін, С. Біла, Г.В. Возняк, В.М. Геєць, Л.М. Гутко, О.М. Головінов, Е. І. Гусейнова, Л.П. Гальперіна, Н. О. Долгошея, О.І. Дацій, М. Зубець, Т.Г. Ігнат'єва, А.С. Карнаушенко, Н.В. Краснокутська, Л.І. Курило, І. В. Комарова, І. М. Кобушко, А.І. Ковтун, Ю. О. Лупенко, Т.І. Ломаченко, В. Я. Месель-Веселяк, Л.П. Марчук, Ю.Ф. Мельник, В.С. Петренко, С. В. Пономаренко, Н.М.Сіренко, П.Т. Саблук, А.Савчук, Б. Смолінський, Н.С. Танклевська, С. Тивончук, М. В. Тимоць, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Федулова, Р.В. Штфанич та ін. Однак незважаючи на значні наукові та практичні розробки, питання розробки механізму впровадження моделі розвитку фінансування інноваційної діяльності у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств, перспективи запровадження та забезпечення ефективності діяльності Аграрного інноваційного банку (далі АІБ) та використання альтернативних джерел фінансування потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є розробка механізму впровадження моделі розвитку фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення наступних завдань:

- виявити стримуючі фактори, які перешкоджають фінансуванню інноваційної діяльності аграрних підприємств;
- визначити завдання, мету, механізм функціонування та напрями діяльності аграрного інноваційного банку (АІБ);
- розробити механізм активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методологія дослідження. Під час дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: монографічний та історичний, аналізу та синтезу, наукової абстракції – при визначенні мети та формулюванні висновків дослідження; порівняльний, розрахунковий, статистичний та графічний – при оцінці, аналізі, порівнянні та встановленні закономірностей; програмно-цільовий – для розробки механізму активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності українських підприємств.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

На сьогодні в умовах євроінтеграційних процесів, ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств здійснюється на засадах інноваційного вектору розвитку, формування якого потребує значних фінансових ресурсів. Вітчизняними науковцями, визначено, що головною перешкодою для реалізації політики інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки є загострення проблеми фінансування інноваційної діяльності суб'єктів господарювання галузі, що поглиблені нестабільністю національної економіки та світовими кризовими коливаннями [1; 4].

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств виявив не ефективність існуючої системи фінансування, на яку впливають різні фінансові, ринкові, інформаційні, адміністративні фактори та фактори інноваційної бездіяльності. Тому для подолання існуючих проблем необхідно розробити комплекс заходів, метою яких є зміцнення ролі держави у процесі фінансування, формування ефективного страхового захисту учасників інноваційної діяльності у сільському господарстві, виявлення альтернативних джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

На шляху до розробки ефективних напрямів фінансування інноваційної діяльності варто перш за все звернути увагу на особливість взаємовідносин науки та суб'єктів господарювання аграрного сектору. Діяльність НДІ часто завершується нереалізованістю багатьох новацій, оскільки вони нездатні вирішити питання їх комерціалізації й практичної реалізації. Наприклад, окремі НДІ Херсонської області мають досвідні підприємства, на базі яких випробовують результати своєї наукової праці, тоді як запустити новацію "на поток" не спроможні. Низький відсоток інноваційно-активних підприємств (13%) свідчить про те, що сільське господарство Херсонської області ставлять за мету максимізацію прибутку за мінімуму витрат, що не корелюється з інноваційним вектором розвитку аграрного ринку. Крім того, випробування нової технології виробництва або модернізація товарного асортименту є ризиковим для суб'єктів господарювання, тому що результат роботи не відомий на 100%. Таким чином, виникає патологічне замкнене коло, коли НДІ працюють над створенням новацій, а для сільськогосподарських підприємств вони не потрібні. Для вирішення окресленої проблеми на наш думку необхідно налагодити тісний кореляційний зв'язок НДІ та сільськогосподарських підприємств, що підвищить якість фінансування їх інноваційної діяльності.

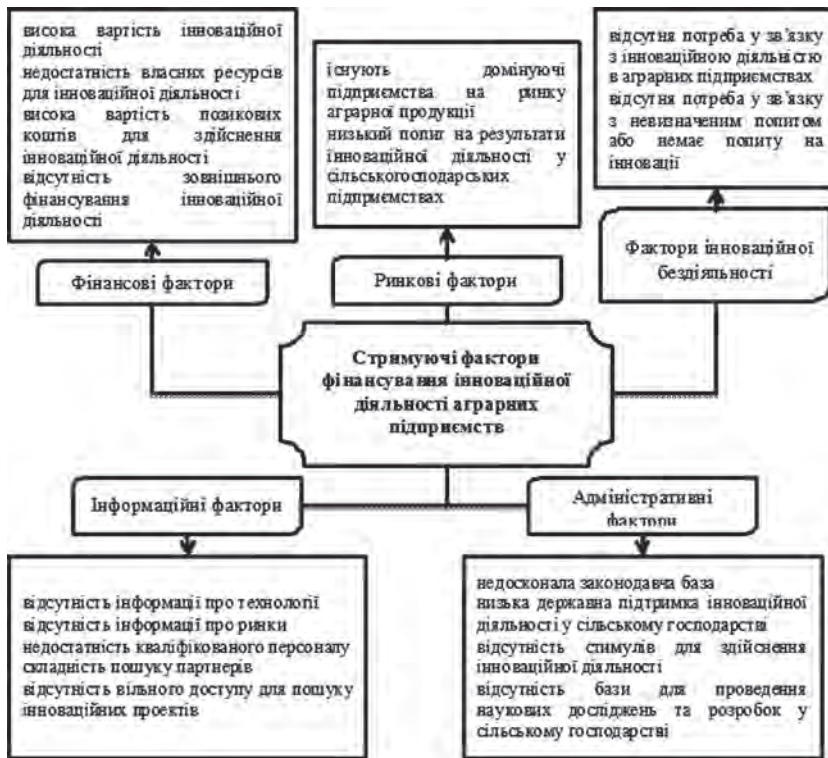

Рис. 1. Фактори, які перешкоджають фінансуванню інноваційної діяльності аграрних підприємств

КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Серед власних джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств вагому роль відіграють позикові ресурси, а саме кредитування комерційними банками, частка яких у структурі джерел становить 17,2% [2]. Проте, сільськогосподарські підприємства за об'єктивними та суб'єктивними причинами

мають низький рівень ефективності співробітництва із суб'єктами банківського сектора України. При кризових станах економіки саме суб'єктам господарювання аграрного сектора економіки відмовляють у отриманні кредитних ресурсів, а відсоткові ставки, які в національній валюті становлять 16,9–21% [3], є недоступними для малих та середніх підприємств, які становлять основу сільського господарства країни. Також перешкодами в ефективній співпраці сільськогосподарських підприємств та банківських установ є відсутність заставного майна, низький рівень рентабельності виробництва (середній рівень у 2010–2012 рр. становив 19,9% [4]), негативна кредитна історія, неможливість погашення першого внеску, а також особливість аграрного виробництва серед яких сезонність, залежність від природно-кліматичних умов, висока ризикованість діяльності, часова невідповідність збору врожаю та його реалізації тощо.

Оскільки питання банківського кредитування інноваційної діяльності є досить актуальним, провідні науковці, серед яких Дацій О.І., Саблук П.Т., Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С., Зінько Н.Я., Стецюра Л. А. та інші, приділяють значну увагу його вирішенню. Наприклад за допомогою реалізації національного проекту створення ринку землі. Варто зауважити, що оскільки рівень економічного розвитку країни є досить низьким, не стабільним та мало адаптивним, суб'єкти ринку землі в Україні можуть стати елементами шахрайських та корупційних схем, що направлені на незаконне заволодіння нею, в результаті чого сільськогосподарське підприємство ризикує залишитись без основного виробничого ресурсу, що в свою чергу робить не можливим будь-яку господарську діяльність. Тому використання землі сільськогосподарського призначення як предмета банківської застави в Україні ми вважаємо не ефективним.

АГРАРНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ БАНК ЯК ФІНАНСОВИЙ ПОСЕРЕДНИК

На сьогодні низькою залишається взаємодія комерційних банків з малими сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами, для яких умови кредитування є неприйнятними. Звернемо увагу, що для даної категорії господарств обмежені також такі альтернативні джерела фінансування інноваційної діяльності як іноземне інвестування, лізинг, залучення інвестицій приватного сектору й домогосподарств. Тому вважаємо, що пріоритетним напрямом розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України є створення аграрного інноваційного банку як фінансового посередника, метою якого повинно бути: акумуляція фінансових ресурсів для капіталізації інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств; розподіл фінансових ресурсів на реалізацію інноваційних проектів. Створення даного посередника забезпечить: формування інформаційного фонду сільськогосподарських інновацій, в якому будуть акумульовані підприємства, які впроваджують інноваційну діяльність та результати реалізації тих чи інших інновацій на підприємстві, проблемні питання інноваційної діяльності та шляхи їх подолання, а також статистичний облік інноваційної діяльності у сільському господарстві.

Зважаючи, що розвиток економічного потенціалу сільського господарства України, частиною якого є інноваційна діяльність суб'єктів господарювання, знаходиться у площині загальнодержавних інтересів, вважаємо необхідним створення інвестиційного аграрного інноваційного банку (АІБ) зі спільною формою власності покласти на державу в особі Міністерства аграрної політики та продовольства України, провідні сільськогосподарські підприємства (у тому числі агрохолдинги),

комерційні банки, а також інститути спільного фінансування (ІСІ), якими є венчурні фонди. Головними напрямками роботи АІБ повинні бути: фінансова підтримка інноваційно-активних підприємств; сприяння інноваційному розвитку сільськогосподарських підприємств; залучення фінансових ресурсів (рис. 2).

Найбільш перспективними завданнями у напрямі фінансової підтримки інноваційно-активних підприємств повинно бути:

- розрахунок оптимальної структури джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, який дозволить визначити доцільність використання різних фінансових ресурсів;

Рис. 2. Напрями діяльності аграрного інноваційного банку *

* Розроблено автором

- сприяння страхуванню інноваційної діяльності. Варто зауважити, що відповідно до умов вітчизняного законодавства, підприємництво є діяльністю на власний ризик, тому застосовувати примусові заходи їх попередження є на нашу думку не вірним. Вважаємо, що страхування інноваційної діяльності повинно мати перш за все заохочувальний характер. У разі відмови від страхування інноваційної діяльності до сільськогосподарського підприємства, яке зазнало збитків від реалізації не застрахованого інноваційного проекту, застосовують штрафні санкції АІБ, а саме: обов'язкове страхування діяльності підприємства, підвищення відсоткових ставок на 1,5% за користування фінансовими ресурсами для реалізації наступних

проектів, а також повернення вартості страхування у фонд АІБ. Застосування таких заходів сприятиме залученню інноваційно-активних сільськогосподарських підприємств до страхування діяльності, що дозволить знизити фінансові ризики. Враховуючи незадовільний стан агрострахування, вважаємо доцільним запровадити систему страхування фінансових результатів від інноваційної діяльності, що по перше стимулюватиме впровадження інновацій, а по друге знизить ризики її фінансування у сільському господарстві, що дозволить збільшити обсяги фінансового забезпечення інноваційної діяльності та залучить перспективні альтернативні джерела фінансування, які в свою чергу здатні знизити фінансове навантаження на суб'єктів господарської діяльності, зміцнивши рівень його фінансової стійкості та покращить ефективність аграрного сектору України;

- допомога у пошуку оптимальних джерел фінансування інноваційної діяльності в залежності від стадії реалізації інноваційного проекту, його спеціалізації, терміну окупності та форми власності;

- надання кредитних фінансових ресурсів за спрощеною схемою на вигідних умовах для всіх учасників. Розрахунок платежів за позиковими фінансовими ресурсами повинен здійснюватися з врахуванням виробничого циклу сільськогосподарського підприємства, спеціалізації виробництва та фази реалізації інноваційного проекту і направлений на їх розподіл відповідно отримання прибутку. Пропонуємо використовувати для фінансування інновацій у напрямку оновлення МТП та технічного парку використовувати досвід Японії й надавати кредити під 5% річних не залежно від їх походження, що сприятиме використанню високотехнологічних та ефективних моделей. Для інших напрямів інноваційної діяльності застосовувати 10% ставку за кредитами, розмір якої відповідає 2/3 нормативної рентабельності сільськогосподарського виробництва, яка вважається допустимою для забезпечення розширеного відтворення [6]. Крім того, необхідно використовувати прогресуючу відсоткову ставку для учасників АІБ, а саме:

- 1) зменшити на 0,1% ставку за кредитами для зареєстрованих у АІБ як інноваційно-активних сільськогосподарських підприємств, які використовують не менше 5% власного чистого прибутку для фінансування інноваційної діяльності;

- 2) зменшити на 1,25% ставку за кредитами для зареєстрованих у АІБ як інноваційно-активних сільськогосподарських підприємств, які використовують 15% власного чистого прибутку для фінансування інноваційної діяльності;

- 3) зменшити на 1,75% ставку за кредитами для зареєстрованих у АІБ як інноваційно-активних сільськогосподарських підприємств, які використовують більше 20% власного чистого прибутку для фінансування інноваційної діяльності;

- 4) допомога у пошуку інвестиційних або інших альтернативних фінансових ресурсів, а також сприяння виходу інноваційно-активного підприємства на IPO.

Сприяння інноваційному розвитку сільськогосподарських підприємств повинно досягатися шляхом виконання наступних завдань:

1. Створення інформаційної бази аграрних інновацій. Варто зауважити, що діагностика сучасного стану фінансування інноваційної діяльності суб'єктів господарювання дозволяє виявити тенденції й окреслити існуючі проблеми, що дозволяє визначити напрями їх подолання. Але відсутність повної інформації про практичну реалізацію інноваційної діяльності у сільському господарстві України значно перешкоджає покращенню стану її фінансування, що в свою чергу стримує процес комерціалізації інновацій та реалізації інноваційного вектора розвитку сільського господарства;

2. Створення інформаційної бази успішних інноваційно-активних підприємств. Для сприяння залучення сільськогосподарських підприємств до формування інформаційної бази про стан, тенденції, проблеми та результати інноваційної діяльності, пропонуємо збільшувати термін надання кредитних ресурсів продовжувати на строк від 0,6 р. до 1,5 р. в залежності від виду інноваційної діяльності, стадії реалізації інноваційного проекту й досвіду роботи сільськогосподарського підприємства;

3. Оцінка ризиків фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

У напрямі накопичення грошових коштів для фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, які акумулюватимуть державні фінансові ресурси, фінансові ресурси комерційних банків, лідируючих сільськогосподарських підприємств, приватного сектора, домогосподарств, а також приватні та іноземні інвестиції, необхідно реалізувати ключові завдання даного вектора, а саме:

- акумулювання фінансових ресурсів з різних джерел для фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Зважаючи на низький рівень платоспроможності державного бюджету, необхідно сприяти залученню додаткових фінансових ресурсів у АІБ для реалізації інноваційних проектів у сільськогосподарських підприємствах. Тому вважаємо за потрібне стимулювати залучення додаткових фінансових ресурсів від комерційних банків, лізингових та страхових компаній, ІСІ (венчурних фондів), приватних підприємств шляхом зменшення суми податку на прибуток на 25% у разі інвестування не менше 10% доходу зазначених підприємств у фонд АІБ. Для передових сільськогосподарських підприємств та агрохолдингів використовувати дану норму при інвестуванні 8% у фонд АІБ або не менше 20% доходу у фінансування інноваційної діяльності у власних підприємствах. Також з метою залучення іноземних фінансових ресурсів пропонуємо зменшити загальну суму оподатковуваних доходів підприємств-донорів на 20% за умови їх інвестування рівної суми у АІБ або фінансування інноваційної діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств на суму не менше 10% середньорічного неоподаткованого прибутку підприємств протягом 5 років;

- проведення маркетингової політики зі сприяння розповсюдженню інформації про сільськогосподарські інновації, направленої на організацію круглих столів, семінарів, конференцій із науковцями та підприємствами з метою покращення якості їх співпраці. Для сприяння злагодженню попиту та пропозиції на ринку агроінновацій залучити досвід Німеччини в частині обміну кваліфікованими кадрами між НДУ та сільськогосподарськими підприємствами. А також обмін кадрами між починаючими інноваційно-активними підприємствами галузі з передовими агрохолдингами, тощо;

- сприяння залученню фінансових ресурсів домогосподарств. Вважаємо, що участь АІБ у фонді гарантування вкладів сприятиме покращенню залучення фінансових ресурсів домогосподарству фінансуванні інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ АІБ

Варто зауважити, що участь сільськогосподарських підприємств в АІБ забезпечує високий рівень довіри до господарюючих суб'єктів галузі перед партнерами, зокрема інвесторами, кредиторами, лізинговими компаніями тощо, оскільки створює умови прозорості усіх етапів інноваційної діяльності. Таким чином, саме АІБ виступатиме гарантом цільового використання фінансових ресурсів на підприємстві,

контролюючи стан їх розпорядження, а також забезпечить реалізацію регіональних інноваційних проектів шляхом тісної кореляції їх учасників за допомогою залучення джерел фінансування, підприємств-партнерів, подолання бюрократичних перешкод тощо.

Крім того, аграрний інноваційний банк повинен функціонувати у тісній взаємодії з ключовими учасниками економічної системи країни (рис. 3), серед яких Національний банк України, Міністерство аграрної політики і продовольства України, комерційні банки (ПАТ "Райфайзен Банк Аваль", "ПриватБанк"), домогосподарства, лізингові (НАК "Украгролізинг") та страхові (ТАС) компанії, провідні сільськогосподарські підприємства (агрохолдинг "Мрія"), науково-дослідні установи, інвестиційні форуми (наприклад "Таврійські горизонти"), інвестори (внутрішні та іноземні).

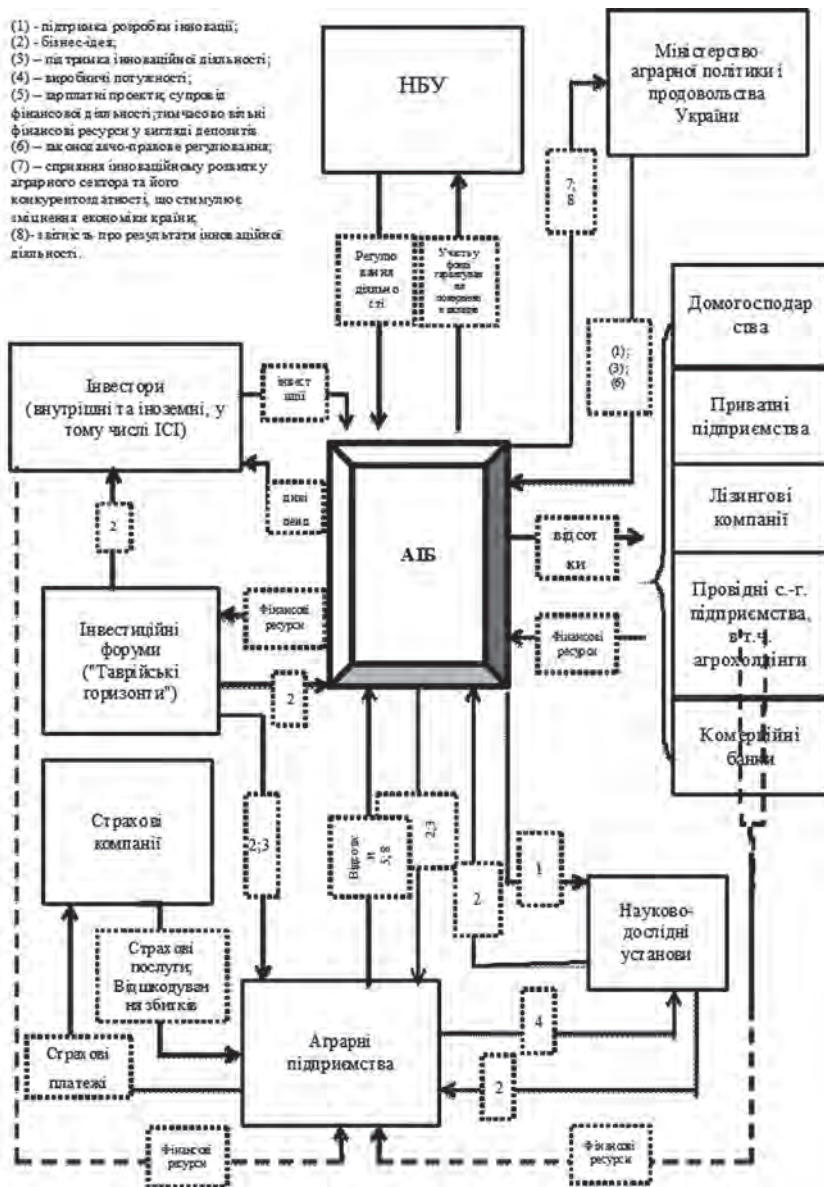

Рис. 3. Механізм функціонування аграрного інноваційного банку

Виконуючи функцію фінансового посередника у процесі розвитку фінансування інноваційної діяльності, АІБ забезпечить чітку координацію можливостей інвесторів, наукового здобутку й потенціалу галузі та потреб сільськогосподарських підприємств, укріплених страховим захистом інноваційної діяльності та регуляцією НБУ. У разі прямого фінансування інноваційної діяльності фінансовими установами їх діяльність варто регулювати відповідно до умов діючого законодавства.

Разом з тим, в умовах активної ринкової трансформації важливого значення для фінансування інноваційної діяльності набуває фінансова стійкість суб'єктів господарювання, оскільки вона має пряму залежність із рентабельністю власного капіталу підприємства. Тому погоджуємося з думкою Долгошеї Н.О., яка акцентує увагу на необхідності покращення стану ринкового середовища підприємств аграрного сектору, стимулювання їх економічної активності, розвитку ресурсного потенціалу, подолання технологічної відсталості виробництва [7]. Варто зауважити, що активізація ефективності інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрного сектору можлива лише за умови якісної комплексної державної підтримки інноваційної політики.

Звернемо увагу, що аграрний сектор є економічною системою, яка не здатна до саморегулювання, відповідно саме державна координація механізму діяльності сільськогосподарських підприємств є необхідним елементом не лише його ефективного функціонування, а й важелем інноваційного розвитку, який не можливий за відсутності якісного фінансування. Державна підтримка повинна мати системний стратегічний ціленаправлений характер, а не мати вигляд поодиноких імпульсних надходжень, які здатні лише частково вирішити наслідки, спровоковані непрофесійним регулюванням аграрного ринку [8].

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ

Обмеженість альтернативних джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств значно звужує мобільність господарюючого суб'єкта при реалізації інноваційного проекту у виробництво. За результатами аналізу стану фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України виявлено, що у 2018 р. в структурі джерел фінансування переважали власні фінансові ресурси (53%), частка інвестицій становить 24,9%, із них 5% іноземних, банківського кредитування – 17,2%, державного бюджету – 1,9%, лізингу – 1,7%. З метою покращення асортиментного складу структури необхідно запровадити у практику фінансування такі перспективні напрями як фінансування ІСІ, залучення фінансових ресурсів домогосподарств, іноземних інвестицій та приватного сектора, використання можливостей фондового ринку, а саме IPO.

У країнах з розвинутою ринковою економікою широко розповсюджена практика залучення вільних фінансових ресурсів домогосподарств для забезпечення діяльності як суб'єктів господарювання так й їх інноваційної діяльності. Але в Україні фінансові ресурси домогосподарств, які лише в іноземній валюті за даними різних науковців становить від 50 млрд дол. [9] до 70 млрд дол. [1; 10], вилучені із інвестиційного процесу. Розробка механізму їх залучення у фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств сприятиме інноваційному розвитку аграрного сектору, підвищення конкурентоздатності національного виробника, зміцнення рівня продовольчої безпеки та економічного становища країни й добробуту населення в цілому.

Варто звернути увагу, що іноземні інвестори є певним лакмусовим папером для вітчизняної економіки та його інноваційного потенціалу. Саме готовність

міжнародних інвесторів приймати участь у фінансуванні інноваційної діяльності свідчить про перспективність даного проекту. Але в питанні залучення іноземних інвестицій є безліч проблем. Насамперед, сільськогосподарське підприємство у переважній більшості не може самостійно знайти іноземного інвестора. У свою чергу іноземні інвестори вважають не лише інноваційну діяльність в аграрному секторі великоризикованим об'єктом інвестицій, а й усю вітчизняну економіку. Також нестабільність законодавства та відверто руйнівні для інвестиційного клімату в країні законодавчі ініціативи знижують привабливість міжнародних партнерів.

За даними досліджень, проведеними автором раніше, на практиці інноваційна діяльність у сільськогосподарському підприємстві зосереджена на реалізації проектів, які є новими не для ринку, а саме для підприємства, що викликає неоднозначність класифікації такої діяльності як інноваційної для міжнародних партнерів, яка ускладнює переговорний процес. Також відсутність регулювання питання заборони на вільний продаж землі як виробничого ресурсу знижує і без того низький рівень інвестиційної привабливості аграрного сектора.

Через стрімкий розвиток світової економіки та за умови швидкої інтеграції національної економіки, ґрунтуючись на міжнародному досвіді, зауважимо, що саме іноземні інвестиції здатні забезпечити повноцінне фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, залучивши не лише іноземний капітал, а й передовий новітній досвід виробництва та управління, техніко-технологічного оснащення виробничого процесу, сприяючи високій конкурентоздатності й швидкому виходу вітчизняної продукції на міжнародний рівень. Також варто звернути увагу, що при фінансуванні інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок коштів іноземних інвесторів, направлених на оновлення матеріально-технічного парку виробництва, перевага надається перш за все технічному оснащенню іноземного походження, що має велике значення для підвищення якості та конкурентоздатності вітчизняного виробництва через його відповідність міжнародним стандартам.

Серед проблем фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок іноземного фінансування варто виокремити також і офшорний статус їх переважної більшості [1], який пов'язаний в першу чергу з бажанням українських бізнесменів мінімізувати податкове навантаження, захистити й легалізувати власний капітал, що привносить великий збиток АПК та національній економіці. Дослідження даної проблеми та формування ефективного й дієвого механізму її подолання потребує масштабної незаангажованої й позбавленої лобістичних настроїв практиків та науковців усіх галузей, оскільки проблема є актуальною для всіх секторів національної економіки. Ми вважаємо, що питання залучення іноземного капіталу в процес фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств можна вирішити шляхом створення відповідного фінансового посередника, а саме АІБ, який виконуватиме регуляторну функцію і сприятиме пошуку інвесторів у галузь.

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зважаючи на існуючі проблеми, для фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок коштів іноземних інвесторів необхідно:

- на державному рівні удосконалити існуюче законодавство з метою покращення інвестиційного клімату в країні, ґрунтуючись на перспективному міжнародному досвіді;

- переглянути умови оподаткування іноземних інвестицій з метою стимулювання залученого іноземного капіталу у процес фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств;

- знизити вплив політичного фактора на перерозподіл фінансових ресурсів та мобілізацію вигідних для окремих осіб інноваційних проектів;

- розробити механізм регулювання питання відтоку національного капіталу у офшорні зони та його повернення у вигляді іноземних інвестицій тощо.

Ми не підтримуємо ідею створення венчурних регіональних фондів, оскільки в існуючих умовах розвитку сільського господарства та враховуючи ментальність їх ефективність не матиме очікуваного масштабу. Але разом з тим варто зауважити, що венчурне фінансування є одним із пріоритетних напрямів розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Зважаючи на особливості інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, проблеми їх фінансування, ґрунтуються на специфічних ознаках аграрного сектору, серед яких сезонний характер виробництва, нерівномірність територіального розподілу населення у бік міського населення (частка сільського населення не перевищує 32% від загальної чисельності [11]), залежність від природно-кліматичних умов, висока ризикованість діяльності, що поглиблені відсутністю державних стандартів статистичного обліку інноваційної діяльності суб'єктів господарської діяльності. Встановлено, що проблеми фінансування інноваційної діяльності знаходяться у тісному кореляційному зв'язку як з проблемами фінансової системи України так із проблемами аграрного сектору зокрема, а саме:

1) низький рівень інвестиційної привабливості аграрного сектору. Протягом 2010–2013 рр. частка капітальних інвестицій у сільське господарство країни зменшилась на 0,4%: із 7,1% у 2010 р. до 6,7% у 2013 році [11]. Термін окупності інвестиційних проектів галузі є високим (3–5 років) [12] а результат виробництва залежить від непередбачуваних погодних умов, що спричиняє високий ризик фінансування сільськогосподарських підприємств,

2) відсутність кредитних ресурсів за адекватною ринковою ціною. Зауважимо, що середній рівень рентабельності виробництва продукції у сільському господарстві становить 19,9% не відповідає високому рівню відсоткових ставок за кредитними ресурсами (16,9%–21%) [13];

3) особливість страхового захисту сільськогосподарських підприємств, а саме нерівномірність розподілу страхових компаній, не відповідність умов страхування особливостям аграрного виробництва;

4) спад інноваційної активності аграрної науки. Погоджуємося із Тимоць М.В., який зазначає, що інноваційний потенціал АПК використовується на 4–5%, а велика частина науково-технічних розробок не перетворюється на інноваційний продукт, оскільки не має комерційної реалізації [14];

5) низька якість співпраці НДУ з підприємствами, які реалізують новації або її відсутність. Тобто фактично бездіяльність ринкового механізму попиту та пропозиції, оскільки виробники сільськогосподарських інновацій не пов'язані з сільськогосподарськими підприємствами, які їх реалізують. У розвинутих країнах частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок бізнесу становить 70%, а в Україні 35% [15];

6) хаотичний, безсистемний, залишковий характер фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств;

7) відсутність дієвого механізму фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств;

8) неефективність венчурних фондів в аграрному секторі України. На практиці в Україні венчурні фонди діють у формі не диверсифікованого інституту спільного інверсування (ICI) закритого типу, який здійснює виключно приватне (закрите) розміщення цінних паперів ICI серед юридичних та фізичних осіб, діяльність якого обтяжена безліччю бюрократичних колізій (фінансовий моніторинг, ліцензійні умови, вимоги до звітності, обов'язків фінансовий аудит тощо). Крім того, венчурний фонд приймає участь у реалізації переважно "великобюджетних" інноваційних проєктів, вартість яких перевищує 1 млн дол. США зі швидким терміном окупності та значними ринковими перевагами. Тоді як інноваційна діяльність у сільському господарстві має середній термін окупності 3-5 років [14] і високі фінансові ризики, що знижує їх привабливість для ICI. Тому, на сьогодні частка фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств у структурі загального фінансування ICI не перевищує 3% [13];

9) недостатність асортименту альтернативних джерел, які використовуються для фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. У 2018 р. в структурі джерел фінансування переважають власні кошти підприємств (53%), банківські кредити (17,2%), бюджетне фінансування (1,9%), інвестиції (24,9%), лізинг (1,7%) та інші джерела (1,3%) [11];

10) зниження державної фінансової підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Протягом аналізованого періоду частка фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України у структурі джерел фінансування за рахунок державного бюджету знизилась із 3,7% у 2010 р. до 1,9% у 2012 році [10];

11) відсутність реально діючого механізму залучення заощаджень домогосподарств для фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств;

12) несприятливий інвестиційний клімат та низький рівень залучення іноземних інвестицій у процес фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Сучасний стан інвестиційного клімату України є незадовільним. Про це свідчать індекси різних світових компаній, що складають рейтинги країн відносно привабливості їх інвестиційного клімату чи загального становища (рейтинг журналу «Euromoney», Institutional Investor, Індекс Глобалізації, рейтинг центру Heritage Foundation, Global Competitiveness Index та ін.);

13) низька якість страхування діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема інноваційних проєктів;

14) відсутність дієвого механізму лізингу як джерела фінансування інноваційної діяльності;

15) низький рівень фінансової грамотності деяких суб'єктів господарювання аграрного сектора, зокрема фермерських господарств та господарств населення, які займають значну частку у сільськогосподарському виробництві, тощо.

МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансово-економічна система України, формуючи фінансову, аграрну, інвестиційну та інноваційну політику держави та визначаючи стратегічні вектори його розвитку, за сприяння державної підтримки, податкового стимулювання, інвестиційного клімату, страхування, впливу міжнародної інтеграції, адаптації міжнародного досвіду, кредитування, лізингу, венчурних фондів та АІБ забезпечує розвиток

фінансування інноваційної діяльності. Тому механізм активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств ґрунтується на їх ефективній взаємодії (рис. 4), на який впливають екзогенні та ендогенні фактори, методи, форми та принципи фінансування, врахування та дотримання яких створює передумови інноваційного розвитку сільського господарства і відповідно сталий розвиток економіки України.

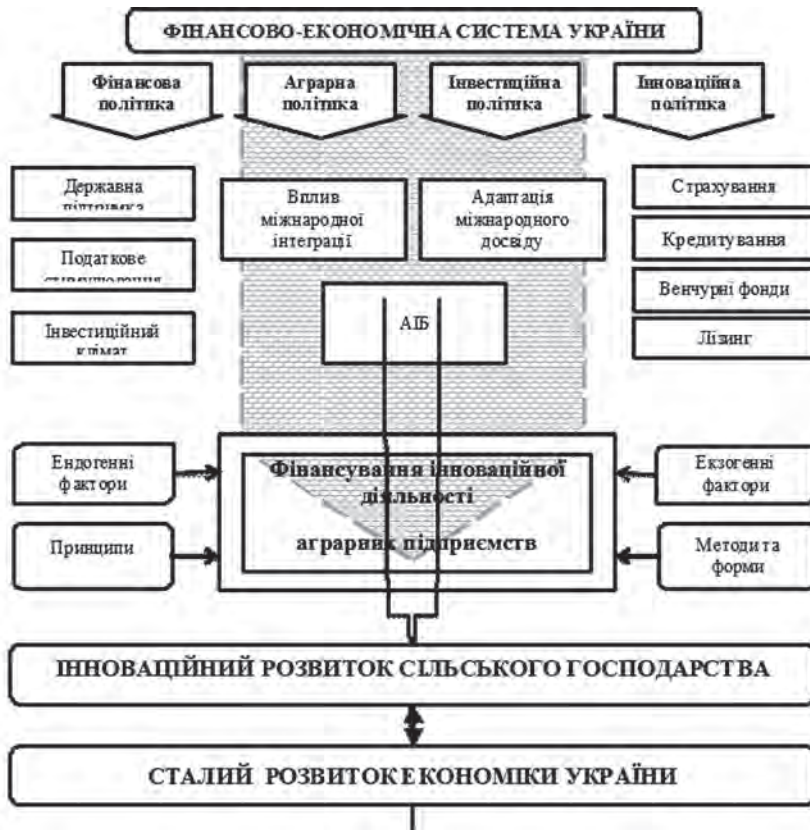

Рис. 4. Механізм активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств (Розроблено автором)

Серед найбільш впливовіших ендогенних факторів, які створюють передумови розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств варто назвати розмір, форму власності, рівень фінансової стабільності та економічної безпеки підприємства, а також досвід комерціалізації інновацій і наявність власних інноваційних розробок. До екзогенних факторів варто віднести політико-економічний стан країни, стан аграрного сектора, розвиток фінансово-економічної системи, рівень інноваційного розвитку сільського господарства, зовнішньоекономічну політику країни тощо.

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Встановлено, що фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств залежить від комплексної та ефективної співпраці суб'єктів й об'єктів, ендогенних та екзогенних факторів, а також системної, кореляційної, взаємоза-

лежної взаємодії ключових напрямів розвитку, систематизація яких дозволила обґрунтувати та сформувати дескриптивну модель активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України (рис. 5).

Вважаємо, що важливим питанням є впровадження обґрунтованої моделі активізації розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, яка залежить від міжнародної інтеграції, адаптації зарубіжного досвіду, створення аграрного інноваційного банку, удосконалення кредитування, страхування, оподаткування, використання альтернативних джерел фінансування, покращення інвестиційного клімату країни та сприяє сталому розвитку економіки, що ґрунтується на інноваційному векторі розвитку сільського господарства, який забезпечений розширеною фінансово-ресурсною базою.

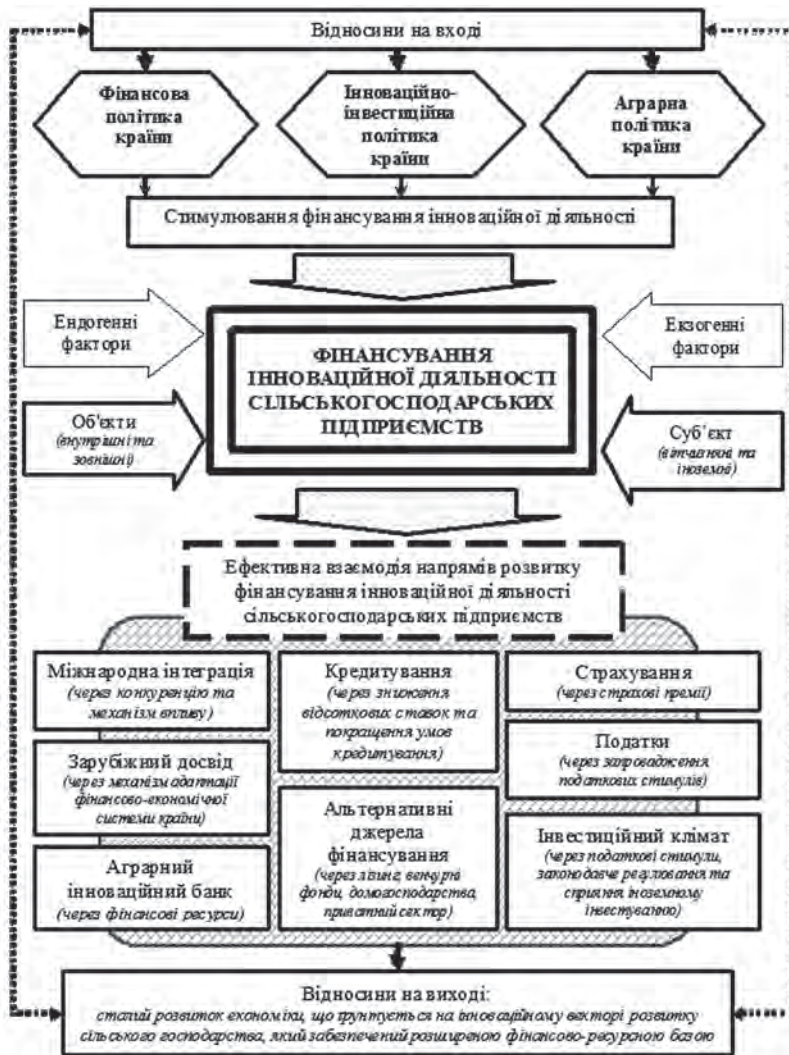

Рис. 5. Модель розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств (розроблено автором)

ВИСНОВКИ

Отже, виходячи із вище наведеного слідує, що пріоритетними напрямками розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є: створення аграрного інноваційного банку, підвищення рівня фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, використання альтернативних джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, зміцнення державної підтримки фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, зміцнення страхового захисту інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, запровадження моделі активізації та врахування механізму впливу міжнародної інтеграції на розвиток фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Petrenko, V.S. Karnaushenko, A.S. *Assessment competitiveness of innovative enterprises with foreign investments. Bezpartochnyi, M. (scientific edited) New trends in the economic systems management in the context of modern global challenges: collective monograph. Sofia: VUZF Publishing House "St. Grigorii Bogoslov", 2020. pp.149 – 159)ISBN 978-954-8590-85-3*
2. Петренко, В.С. (). *Факторний аналіз фінансової стійкості економічної безпеки спільних аграрних підприємств. Економічний аналіз. 2017. Вип. 27.4, с. 255-260.*
4. Ihnatenko, M., Marmul, L., Petrenko, V., Karnaushenko, A. & Levaieva, L. () *Innovative Tools in the Methodology and Teaching of the Basic Principles of Enterprise Management. International Journal of Management, 2020. №11, 6, pp.. 847-854 URL: <http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=6>*
5. Петренко В.С. *Конкурентоспроможність функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Управління розвитком.2018. №1 (191). с. 100-107*
6. Петренко В.С., Карнаушенко А.С. *Сучасний стан та перспективи розвитку доставки продуктів харчування в Україні. Приазовський економічний вісник. 2020. №1 (18). URL: <http://rev.kpi.zp.ua/vypusk-18>*
7. Петренко В.С., Карнаушенко А.С. *Активізація розвитку торговельної галузі України. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. Вип. 1. с. 139-147*
8. Савчук В. П., Прилипко С. И., Величко Е. Г. *Анализ и разработка инвестиционных проектов : [учебное пособие]. Київ : Абсолют-В, 1999. 304 с.*
9. *Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua>*
10. Комарова І. В. *Фінансові важелі державного регулювання аграрного сектору. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу . 2013. № 1. с. 80-84. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vbumb_2013_1_19.pdf*
11. Trusova, N., Tanklevska, N., Prystemskiy, O., Hryvkivska, O. and Advokatova, N. (2019), *Determinants of the development venture financing of the subjects of agrarian market of Ukraine. Asia Life Sciences. The Asian International Journal of Life Sciences, 21 (1), pp. 377-391.*

12. Hrubá, R. and Tanklevska, N. (2018), *Relationship between the knowledge economy and the education system in the context of intercultural communication. Central and Eastern Europe in the Changing Business Environment*, pp. 106-117. <https://ceeconference.vse.cz/wp-content/uploads/2018/05/proceedings2018.pdf>.
13. Петренко В. С., Карнаушенко А. С. Розвиток фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств Херсонської області. *Вісник Одеського національного університету*. 2014. Т. 19, Вип. 1/1. с. 171-174.
14. Петренко В. С., Карнаушенко А. С. Шляхи розвитку селенгу та лізингу у аграрних підприємствах України. *Вісник Одеського національного університету*. 2013. Т. 18, Вип. 4/2. с. 31-34.
15. Горяча О.Л., Сільченко І.А. Сучасний аналіз інноваційної сфери України та шляхи її активізації. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 3. с. 21–22.